

GAT

GAZDASÁG ÉS TÁRSADALOM

Eőri Teréz: Hazánk mezőgazdaságának alakulása az utóbbi fél évszázadban,
különös tekintettel a nyugati régiókra

Lentner Csaba: A magyar lízingpiac sajátosságai és fejlődésének lehetséges
irányai

Samu Mihály: A jog és a gazdaság

Czike László: Az államadósság növekedése

Rétvári László: Természeti erőforrások a (tudomány)politika hullámverésében

Herczeg János: A magyar egészségügy privatizációjának sajátosságai

Fábián Attila: A piaci liberalizáció feltételei Kelet- és Délkelet-Európában

Fonda Ferenc: A gazdaságtudomány szilánkjai

Fonda Ferenc: Értékek és mértékek

2002/1

Társadalomtudományi folyóirat

A szerkesztőbizottság tagjai: Dr. Andrásy Adél, Dr. Dézsy József,
Dr. Fecske Mihály, Dr. Gidai Erzsébet (a szerkesztőbizottság elnöke)

Megjelenik félévente

Készült a soproni Felsőoktatásért Alapítvány támogatásával

GT

A szedést Bosnyákovits Józsefné készítette,
a tördelés Takács Eszter munkája.
A nyomtatás 2002 novemberében készült.

Szerkeszti: Kormányosné Aranyi Krisztina

Felelős kiadó: Dr. Gidai Erzsébet
Kiadja a „Prognózis 2000” Alapítvány
ISSN 0865 7823

Tartalom

GAZDASÁG	5
Eőri Teréz: Hazánk mezőgazdaságának alakulása az utóbbi fél évszázadban, különös tekintettel a nyugati régiókra.....	5
Lentner Csaba: A magyar lízingpiac sajátosságai és fejlődésének lehetséges irányai	29
Samu Mihály: A jog és a gazdaság.....	43
Czike László: Az államadósság növekedése	65
TÁRSADALOM ÉS POLITIKA	81
Rétvári László: Természeti erőforrások a (tudomány)politika hullámverésében.....	81
Herczeg János: A magyar egészségügy privatizációjának sajátosságai ..	91
NEMZETKÖZI KITEKINTÉS	114
Fábián Attila: A piaci liberalizáció feltételei Kelet- és Délkelet-Európában	114
RECENZIO	126
Fonda Ferenc: A gazdaságtudomány szilánkjai	126
Fonda Ferenc: Értékek és mértékek.....	130

Czike László

Az államadósság növekedése

1. A FOGALMAK, ADATOK ÉS INFORMÁCIÓK ÉRTELMEZÉSI PROBLÉMÁI

Az államadósság legfontosabb összevont adatai a rendszerváltás óta már publikusak ugyan, csak hogy egy rendkívül sajátos „módszertan” szerint. Az állam rendszertelen időpontokban, valamelyik nyomtatott sajtóorgánumban „közli” azt az adatot – *általában a nettó külső államadósságot, és/vagy az eltelt időszakban beáramlott tőkebefektetések, vagy a valutatartalékok összegét* –, amelyek a politikai marketing szempontjai alapján számára a legkedvezőbb propaganda. A mindenkori parlamenti ellenzéki pártok viszont többnyire a bruttó külső és belső államadósság növekményét emlegetik fel; tekintve, hogy *minden folyó kiadásként megjelenő kamatot a bruttó adósság összegei után kell fizetni*, ami a kormánypárt számára terhelő.

Aki mélyebb pénzügyi és közgazdasági elemzés céljából kutatni akarja az államadósság összefüggéseit, az az 1990 előtti időszak adatait tekintve *szinte reménytelen (teljesíthetetlen) feladatra* vállalkozik. Az 1990-es, tehát a rendszerváltás utáni információk már többségük maradéktalanul hozzáférhetők – a Magyar Nemzeti Bank havi gyorsjelentéseiből, a költségvetési és zárszámadási dokumentációkból, valamint a KSH kiadványaiból –, a tények jobbára feltárhatók, bár nem minden számszerű ellentmondástól mentesen.

Hozzá kell tennem mindazonáltal, hogy *legalábbis magas rangú állami-hivatali (PM, MNB, APEH stb.), pénzügyi alkalmazottnak, országgyűlési képviselőnek, „bennfentes” pártszakértőnek, tanácsadónak kell lenni ahhoz, hogy valaki a szükséges dokumentumokhoz hozzáférhessen*. Megjegyzem, hogy ezen a szinten az „apologetikus viselkedés” teljes mér-

tékben kötelező; szinte kizárt, hogy aki munkaanyagként dolgozik ezekkel a kiadványokkal, az ne legyen lojális a beszámolóiban foglaltakhoz.

Jómagam is ezekből az anyagokból vettem az adatokat elemzéseimhez. Talán nem okozok túl nagy meglepetést, ha megemlítem, hogy a maximális lojalitás a beszámolókra oly mértékben jellemző, hogy az *MNB kiadványai mindig a Nemzeti Bank monetáris, az állami költségvetés kiadványai a Pénzügyminisztérium fiskális tevékenységének eredményességét mérik, méltatják*. Nem olvastam még olyan beszámolót, amely akár az állam, akár a bank bármelyik tranzakcióját kritika tárgyává tette volna; olyasmi viszont sűrűn előfordul, hogy az állam a bankot, a bank az államot okolja valamilyen „hibáért”, tévedésért. A másik probléma, hogy minden a tárggyal foglalkozó beszámoló *vagy fiskális, vagy monetáris szemléletet* tükröz; nem készül olyan integrált beszámoló, amely egységes és kritikus szemlélettel, politikai és állami függéstől mentesen elemezné a központi állami gazdaságpolitika, illetve a legkülönbélebb (költségvetési és banki) pénzfolyamatok egymásra hatását, illetve együttes, közös végeredményét.

Mint említettem, sűrűn előfordulnak adatértelmezési és fogalmi problémák, amelyek egyfelől a mindenkori kormánypártok és a mindenkori ellenzék eltérő, gyakran homlokegyenest ellentétes álláspontjából, szemléletmódjából erednek, másfelől viszont abból, hogy a fiskális és a monetáris szaknyelv még ma is változatlanul *a reformkommunizmusból ránk maradt exkluzív, elitista zsargont* használja, amelynek terminológiája alapvetően az apológiát és a ködösítést szolgálta, ami a mai megértést is jelentősen megnehezíti.

Az Új Magyarország c. napilap – akkor éppen se nem kormánypárti, se nem egyértelműen ellenzéki (ezért bukott meg, számolták fel, illetve „alákították át” Napi Magyarországgá!) – 1997-ben interjújt közölt *Plenter Jánossal, a közgazdaságtudományok kandidátusával* Németh Zsolt újságíró tollából.

A cikk arról szól, hogy miért tér el egymástól gyökeresen a pénzügyek értékelése a kormányzati és jegybanki elemzésekben az ellenzéki közgazdászok megállapításaitól, illetve vajon jó megoldásokat alkalmaz-e az or-

szág pénzügyi vezetése az állandósult fizetésimérleg-hiány kezelésére? A továbbiakban idézek a „*Gondúzõ illúziókat kelt a pénzügyi politika*” című, illetve „*Magyar elmeszülemény a nettó adósság*” alcímű igen jelentős írásból, majd közben megjegyzéseket és magyarázatokat is fűzök egyes fontosabb kitételeihez.

„A Nemzetközi Valutaalap hivatalos kiadványa nem ismeri a bruttó-nettó külföldi adósság megkülönböztetését. Ez valójában egy magyar találmány, melynek célja az lehet, hogy elterelje a figyelmet a tényleges adósságtömegről. A Magyar Nemzeti Bank meghatározása szerint a nettó külföldi adósság a külföldi bruttó tartozásokból levont hazai követeléseket jelenti(?!) (Országadósságon a kormány, az MNB, a bankrendszer és az itteni vállalatok összáadósságát kell érteni.) Ez azt sugallja, hogy az eladósodás nem veszedelmes, hiszen csökkenõ mértéket mutat. Hangsúlyoznunk kell azt is, hogy országadósságról beszélünk, amibe beletartozik a vállalatok hitelfelvétele is, ami ma már 30 százalékot tesz ki. Természetesen Magyarországon mûködõ külföldi vállalatról is szó lehet, amelynek a külföldön felvett hitele is a hazai (!) fizetési mérleget terheli.” Csak helyesbítésként említem meg, hogy: (1) A nettó államadósság „helyesen” a tartozások és a követelések különbsége. (2) Mint láthatjuk, a Magyarországon mûködõ multinacionális részvénytársaságok külföldi hitelfelvételei is fokozhatják eladósodásunkat... **„A különbözõ hivatalos pénzügyi jelentésekbõl az tûnik ki, hogy ez a nettó adósságállomány (?!) többé-kevésbé megegyezik a devizatartalékokkal.”** (Megjegyzésem: az elõbbi értelmezési hiba folytatódik. A magyar „találmánynak” éppen az a „terminológiai furcsasága”, hogy nettóadósság-összegként a bruttó adósság és a devizatartalékok különbségét értelmezi, illetve tartja nyilván. Ez a módszer – részletesebben majd késõbb! – nyilvánvalóan sajátos „konyhaszabály”, amolyan pénzügyi nonszensz. Ez az oka melleleg annak is, hogy a mindenkori kormányok mindenekfelett a külföldi tókebeáramlás növelését szorgalmazzák, ami a devizatartalékok növekedését is eredményezi, s ez „csökkenti” a nettó államadósságot.)

„S most jutottunk el a leglényegesebb kérdéshez: vajon a tartalékok miből állnak? Amennyiben ezek az összegek az ország növekedését szolgáló aktívák, terhelések nélkül, akkor ez valóban pozitív kép. Félő, hogy nem ez a helyzet. Legalábbis erre következtethetünk, hiszen az MNB még soha nem hozta nyilvánosságra a tartalékok összetételét. Így viszont a bruttó-nettó szójáték könnyen veszélyes lehet.” (Megjegyzésem: tekintve, hogy az ország fizetési mérlege már évtizedek óta tartósan passzív – s az államadósság a halmozódó hitelek miatt folyamatosan nő –, aligha rendelkezhetünk „valóságosan” saját tulajdonú, szabad rendelkezésű devizafelesleggel. Sokkal valószínűbb, hogy ez egy olyan „vegyes könyvelési tétel”, amely túlnyomó részben a külföldről beáramló készpénzbefektetésekből és a felvett kölcsönökből származik.)

„Valószínű, hogy megkérdőjelezhető a pénzügyi biztonság. A devizatalalékoknak négy-öt lényeges összetevője mutatható ki a nemzetközi pénzügyi gyakorlatban. Az egyik a beáramló működőtőke, ami devizában érkezik be az országba; ezt forintra váltva használják fel, s ezért általában nem támasztanak további devizaigényt az országgal szemben. A következő elem a magánszektor külföldön felvett hitele. Az előbbihez hasonló módon ez a deviza is tartalék lesz, de egy idő múltán ezt vissza kell fizetni. Ez már jövőbeni terhet jelent. A tartalék következő összetevője a jegybank által felvett külföldi hitelek összessége. Ismeretes, hitelfelvételhez gyakran folyamodik az MNB; ez is jövőbeni tehertétel. A tartalékok közé kell sorolni az ún. csúszó forintleértékelés előnyeit élvező spekulatív tőke beáramlását is. Ez általában fél évre jön be, távozik, ismét megjelenik, évente egy-másfél milliárd dollárt mozgat meg. Végezetül, átmenetileg, de jelentős szerepet játszik a privatizációs bevétel. Valójában (csak) ez lehetne az igazi tartalék, mert nem jár semmi kööttséggel. Természetesen ez a forrás véges: 1995 óta csökken, és hamarosan meg is szűnik. Mint látható, a tartalékok összetevői közül a három leglényegesebb – a magánszektor s az MNB által felvett hitel, és a spekulatív tőke – valójában hitel. Tehát a tartalékok mintegy 70-80%-a az. Amikor a pénzügyi

vezetés azzal dicsekszik, hogy nyolc-tíz milliárd dollár devizatartalékkal rendelkezünk, ezen valójában jórészt hitelt kell érteni, ami után ráadásul kamatot fizetünk. Mikor tehát 1996-ban arról beszéltek, hogy a nettó adósság 16 milliárd dollár volt, ehhez hozzá kell adni még további 7-8 milliárd dollárt az ún. tartalékból, ami után szintén kamatot kell fizetni. Összességében az állapítható meg, hogy mindig a bruttó adósságállományból kell kiindulni, amiből 1-2 milliárd dollár levonható a működőtőke, illetve a privatizációs bevétel jelenléteként, de a kamatterheink alapja mindenképpen a bruttó adósság.”

Megállapíthatjuk tehát, hogy „a bruttó-nettó” államadósság csak szójáték, lényegileg nem egyéb nyelvi bűvészmutatványnál, mint erre már utaltam a reformkommunista „pénzügyi tolvajnyelv”, a ködösítő zszargon említésekor. Sajnálatos, hogy a rendszerváltás utáni (polgári) kormányok és a pénzügyi menedzsment változatlan formában átvette ezt a nyelvezetet, ám ez is arra utal, hogy a nép felvilágosítása helyett továbbra is a ködösítés, a lényeges információk elhallgatása, a valós tények elkenése a fő cél. Adósságügyben mintha mindegyik kormány fején egyformán vaj lenne, jobbnak látják a bevált dezinformációs taktika folytatólagos alkalmazását, pedig hát a probléma gyökere, az eredeti (máig tovagörgetett) adósság 1990 előtt keletkezett...

Mellesleg szólván, ez is – mármint a társadalom dezinformálása adósságügyben – ugyanarról a töről fakad, mint a társadalmi tulajdon elprivatizálása körüli általános ködösítés; az a cél, hogy semmilyen módon ne lehessen ezeket az adatokat összesíteni, összevetni, egymásnak megfeleltetni, beazonosítani, elemzésre kész állapotba hozni, ki tudja, mit hoz a jövő...?!

Az a tény, hogy az államadóssággal és a privatizációval (és különösen a kettő összevetésével) kapcsolatosan a polgári és a szocialista kormányok tömegtájékoztatása semmiben nem különbözik egymástól, de együtt sem különböznek a reformkommunista felfogástól, szintén kollaborációra utal.

„Minthogy a tartalékok zöme adósság, csak tűzoltó munkával lehet egyfajta egyensúlyt fenntartani. Ennek egyik jele, hogy az MNB nem tesz mást, mint újabb hitelekkel tömi be a lyukakat. Lejár egy hitel, gyorsan felveszi a következőt. Hasonlóan jár el e kormány a költségvetési hitelek esetében. Ennek az a veszélye, hogy ha a magyar gazdaság külföldi megítélése romlik, az MNB nem kap, vagy csak nehezebben kaphat újabb hitelt. Ezek az összegek 3-4 hónap alatt eltűnhetnek, és pótlásuk elakadása miatt a forint külföldön összeomolhat. A thaiföldi események szomorúan példázzák, hogy szembe kell nézni bizonyos veszélyekkel. Az ottani pénz összeomlott, egész pontosan húsz százalékot veszített értékéből, annak ellenére, hogy hivatalos devizatartalékként az ottani jegybank 50 milliárd dollárt jelölt meg. Elemzők ezt a nagyságrendet kétségbe vonták, különös tekintettel előre megkötött határidős swap-ügyletekre. Ez bonyolult pénzügyi tranzakciót jelent; a mi szempontunkból a lényeg az, hogy a magyar devizatartalékok nyújtotta biztonság ebben az értelemben szintén megkérdőjelezhető.” (A helyzet máig semmit nem változott.)

„Érdekes, hogy az állítólagosan egyre csak javuló »nettóeladósodás« ellenére a fizetésimérleg-hiány érdemben nem csökken. Sőt, az eladósodás mértéke minden egyes év deficitjével értelemszerűen nő. Ha a fizetési mérleg hiányának megszüntetésére nem találunk megoldást, a bruttó adósság mindig növekedni fog. Ne felejtjük el, hogy hazánk az egy főre jutó adósságban a világ »élvonalába« tartozik! A krónikus fizetésimérleg-hiány ideiglenes kezelésére találták ki a külföldi spekulatív tőke behozását az országba. Ehhez a kamatlábat magasan kell tartani úgy, hogy a nyugati kamatszínvonalhoz és az árfolyamkülönbséghez képest további 4 százalékkal (!) magasabb hozamot biztosítsanak. Ez nagyon vonzó nyereség a spekulatív tőke számára! Az MNB ezért szán kulcsszerepet a csúszóárfolyamnak, mert ideiglenes megoldással így jut forráshoz. Valójában olyanhoz, mely a bruttó adósságot tovább növeli. Bár nem a jegybank feladata, de mindenkinek minden eszközzel azon kellene lennie, hogy a külkereskedelmi mérleget javítsa. De ehhez már velejéig új gazda-

ságpolitikára van szükség, aminek megalkotására a jelenlegi kormánykoalíció nem képes.” (Az Orbán-kormány 1998-tól valóban több olyan részintézkedést is hozott, ami ideig-óráig az „Új gazdaságpolitika” látszatát kellte. Az MNB például megszüntette a forint csúszó leértékelését...)

2. KÜLSŐ ÉS BELSŐ ÁLLAMADÓSSÁG, VALAMINT TŐKEADÓSSÁG

Vulgáris megközelítésben a magyar állam adóssága, eladósodása abból keletkezett, hogy *az állam rendszeresen többet költött, mint amennyi pénz (forint vagy valuta) a különféle pénzforrásai alapján a rendelkezésére állt.* A keletkezés forrása, a visszafizetés feltételei szempontjából ***belső, külső és tőkeadósságot*** különböztetünk meg.

2.1. BELSŐ ÁLLAMA DÓSSÁG

Az állam belső eladósodásának *klasszikus módszere, példája*, amikor az állami költségvetés rendszeresen túlköltekezik; többet költ, mint amennyit a bevételei lehetővé tennének, s emiatt deficittel zárja a költségvetési évet, a hiányt pedig belföldi vagy külföldi hitelek felvételével, *praktikusan államkötvények kibocsátásával* pótolja. Magyarországon a rendszerváltás után az államnak még nem volt jelentős összegű felhalmozott belső adóssága, a belső eladósodás folyamata az 1990-es években bontakozott ki. Miután a költségvetést immár tizenkét éve, minden évben *tervszerűen, eleve hiányra apellálva* állítják össze, nem csodálható, hogy öngerjesztő folyamat indult be: az eladósodó állam a felvett, halmozódó kölcsönök után növekvő összegű éves kamatszolgáltatást teljesít, ami a folyó kiadások egyre nagyobb hányadát emészti fel. Sok év elteltével kialakult az a „megalapozott” praxis, miszerint a büdzsét „már csak az adósságszolgáltatás kamatkifizetése miatt is” növekvő hiányra tervezik. A dolog még magyarázható lenne, ha az állam *a túladóztatás elkerülése* érdekében, elkerülhetetlen szociális vagy egyéb, népjóléti kiadások fedezete céljából költenne rendszeresen túl, de nem így áll a helyzet. A magyar lakosság 1990 óta növekvő

mértékben, túlzott arányban fizet adót; a költségvetés jövedelemelvonó, koncentráló igénye egyfolytában fokozódik, mégis a bevételeit meghaladó kiadásokat eszközöl minden évben. Ennek alapvetően az *államapparátus abszolút és relatív túlméretezettsége* az oka, illetve az, hogy a letűnt társadalmi rendszertől örökölt bizonyos „nagy elosztási rendszerek” (pl. egészségügy, társadalombiztosítás, szociális rendszer stb.) reformja a mai napig nem valósult meg. Az állam funkciói nem eléggé hatékonyak; a túlszervezettség mellett egyes területeken (lásd: a zárójelben) kifejezett szervezetlenség uralkodik. Mivel az állam „nemigen tudja eldönteni”, hogy mely területeket tekintse stratégiai távlatban „a saját portfóliójának”, egyes viszonylatokban feleslegesen kézi vezérel, máshol viszont kifejezetten „elhanyagolja” a feladatait. Mindezek a körülmények jelentős többletkiadásokat tesznek látszólag „szükségessé” évről évre növekvő mértékben. A túlköltekezés, a hiány rossz beidegződés. Az állandósult deficitet az állam karcsúsításával, működésének racionális alapokra helyezésével kellene felszámolni, mert az adóterhelés tovább már nem fokozható, csupán a multinacionális cégek irányában.

A vonatkozó nemzetközi normák (EU, Világbank, IMF stb.) megtiltják, hogy a Magyar Nemzeti Bank, az ország jegybankja – amely deklaráltan független a mindenkori kormánytól – bármilyen formában finanszírozza a költségvetés hiányát, rendszeres túlköltekezését. Így az állam – főként kötvények révén – a gazdaság *szinte minden más szereplőjének* eladósodott, ami igen sokba kerül. Talán *épp az állam reménytelen eladósodása* a szabályok fő célja...

Az állam belső adóssága 2002-ben meghaladta a **9 ezer milliárd** forintot.

2.2. KÜLSŐ ÁLLAMADÓSSÁG

A magyar állam külső adóssága – 1970 és 1989 között, tehát még a bukkott rendszer időszakában – úgy keletkezett, hogy a Magyar Nemzeti Bank külföldi kölcsönöket vett fel USD-ben, a magyar állam nevében. A hitelek eredeti ideológiája, célja a magyar gazdaság technikai modernizá-

lása volt. Az 1970-es években (a IV. és az V. ötéves tervidőszakban) addig soha nem látott mértékű, összegű beruházásokra, gépbszerzésekre került sor; mindenekelőtt az infrastruktúra (pl. a hírközlés, a távközlés stb.) területén. A beruházások mindenekelőtt a kommunista állampárthatalom erősítését, stabilizációját és önvédelmét szolgálták; így az előkészítés során csupán csak másodlagos szerepet kapott a gazdaságosság, a jövedelmezőség, a megtérülés követelménye, jelentős volt az improduktív építések aránya is. Az 1970-es években felvett (IMF és világbanki) hiteleket az MNB (az állam) nem tudta visszafizetni, sőt a kamatok fizetésére sem volt önerőből képes. Erre részben a felvett hitelek rendkívül hátrányos kondíciói, részben pedig a külkereskedelmi mérlegünk, a cserearányok tragikus romlása (vö. olajárrobbanás) ad magyarázatot. Az állam arra kényszerült, hogy *már 1982-től a kamatok fizethetősége érdekében vegyen fel egyre újabb hiteleket*. Ezzel beindult az ún. „adósságspirál”, amelynek a mai napig nincsen vége. A magyar gazdaság csekély és egyre csökkenő teljesítőképessége folytán az 1980-as évek végére a külső adósság 20 milliárd USD fölé nőtt...

Közvetlenül a rendszerváltást (1990) megelőzően *Németh Miklós*, az utolsó reformkommunista kormányfő nyilvánosságra hozta, hogy a magyar állam bruttó külföldi adóssága 20,5 milliárd USD, ami döbbenetes meglepetés volt, hiszen egyrészt az államadósság-adatok mindaddig titkosak voltak, másrészt a valós összegről „senki nem tudott”, legalábbis úgy tett, mintha nem tudna róla...

A rendszerváltó magyar állam (nevében az Antall-kormány) jogfolytonosan átvállalta a külső államadósság folytatólagos szolgálatát. Tette ezt annak ellenére, hogy egyfelől a nemzetgazdaság állapota 1990–1991-ben zuhant a mélypontra, másfelől viszont „más körülmény” nem kényszerítette erre. Fenn akarták tartani az ország hitelképességét – így szólt a magyarázat...

A korszak tényeivel, eseményeivel ennél részletesebben „*A rendszerváltás 12 évének politikai gazdaságtana*” című előző tanulmányomban írtam.

Az ország hitelképességét „természetesen” csak úgy sikerült változatlanul fenntartani, hogy – *a fizetésimérleg-hiányunk kiegyenlítése, a kamatok*

fizetése, az aktuális adósságszolgálat teljesíthetősége érdekében – újabb, sok milliárd dolláros hiteleket vettünk fel annak ellenére, hogy az „állami” vagyon kampányszerű privatizációja már 1990–1991-ben is nagy összegű bevételeket hozott. Mindezek eredőjeként a bruttó külső adósság 1994-ben elérte **a 25 milliárd USD-t**, miközben a forint USA-dollárhoz viszonyított paritása a vágató infláció miatti sorozatos leértékelések következtében évi 15-20 százalékkal romlott.

A Horn-kormány időszakában, 1994–1996-ban, a külgazdasági mérleg mély válságot mutatott; **a fizetési mérleg hiánya** az 1993. évi 3,5 milliárd USD-ről **1994-ben 3,9 milliárd USD-re szökött fel, majd 1995-ben 2,5 milliárd USD-re mérséklődött.** (A mérleghiány 1991–1992-ben csak 0,3 milliárd USD volt.) Az infláció ezekben az években – 25-30%-os maximummal – tetőzött.

Mindezek következményeként a bruttó külső államadósság 1995–1996-ban megközelítette, majd meghaladta **a 33-35 milliárd USA-dollárt.** Történt ez mindannak ellenére, hogy a privatizáció nagy lendülettel folyt, és jelentős devizabevételeket is produkált. A Horn-kormány az ország fizető- és hitelképességének megőrzése céljából alapvető feladatának tekintette az államadósság csökkentését, ezért rendkívüli privatizációs intézkedéseket hozott.

A komplett energiaszektor nagy sietséggel végrehajtott értékesítése közel **4 milliárd dolláros extrabevételt** eredményezett, miáltal mind a bruttó, mind a nettó külső államadósságot sikerült komoly mértékben mérsékelni.

A nettó adósság 1991–1993 között **14-15 milliárd USD között** mozgott, a tetőpontját 1994-ben érte el **19 milliárd dolláros** csúccsal, azóta pedig folyamatosan, fokozatosan „csökken”. A csökkenés egyrészt az említett rendkívüli privatizációs értékesítés (1996–1997) „diszkrét” következménye; másrészt az Orbán-kormány időszakában (1998–2002) sikerült – különböző konverziókkal – „megállítani” a bruttó államadósság növekedését, miközben a devizatartalékok a külföldi tőke beáramlása révén folyamatosan növekedtek, s így „a nettó adósság csökkenését” eredményezték...

Az Orbán-kormány 1998-ban **23 milliárd USD bruttó külső államadósságot** (a nemzetgazdaság adóssága ennél nagyobb, 31 milliárd USD volt)

„örökölt” a Horn-kormánytól; majd már 2002-ben **25 milliárd USD-vel** (a nemzetgazdaság adóssága 33 milliárd USD) „adta át a stafétabotot” a Medgyessy-kormánynak.

Az állam „nettó” adóssága 2002 elején 2,1, a nemzetgazdaságé pedig 9,5 milliárd USD volt. A devizatartalék összege mintegy 23 milliárd USA-dollár.

2.3. TŐKEADÓSSÁG

Államadósság azonban nem csupán *külső vagy belső, effektív készpénz-(hitel-)tartozások* formájában értelmezhető (amelyért „kamatszolgáltatot” kell fizetni), hanem ún. „tőkeadósság” képében is (ennek költsége a „profit-szolgáltat”). Előrebocsátom, hogy ebben a tekintetben nagymértékben saját becsléseimre vagyok utalva, hiszen sem a privatizáció összevont devizabevételi adataival, sem a devizatartalék valós összetételének ismeretével nem rendelkezem. Ilyen statisztikai összesítések vagy nem készülnek, vagy nem publikusak. (Esetleg azért nem készülnek, mert nem publikusak.) Arról van szó, hogy a mai Magyarországon, a magyar állam földrajzi és államjogi területén működő, az egyetemes részvénytulajdon fogalmi keretébe tartozó portfólió (működőtőke) mintegy 80%-a *multinacionális tulajdon*, ami csak „helyileg” termeli nálunk a profitot, a valós tulajdonjoga *sem értékben, sem természetben (naturáliában)* nem a miénk. A tárgyi működőtőke a magyar nemzetgazdaság szerves része, sőt az ország gazdasági növekedésének fundamentuma. Munkahelyet, megélhetést biztosít több millió munkavállaló számára, akik pedig adó-és járulékbefizetéseket teljesítenek az állam felé, amelyekből az állami költségvetés működik. Magyarán: a nemzetgazdaság, az állam és a lakosság olyan tőketulajdonnak „köszönheti” a pusztza létét is, amely nem az övé, személytelen, egyetemes részvénytulajdon képez...

A külföldi multinacionális tőketulajdon kizárólag azért van Magyarországon, hogy a világ átlagos profitrátájának megfelelő mértékű profitot termeljen, és azt szabad rendelkezésre (felhasználásra) kivigye az országból.

Az átlagprofit – a tőke általános tulajdonságaiból fakadóan – tendenciájában megegyezik a kamattal, ami a banki kölcsöntőke (mint befektetés) profitja, hozadéka. Ez azt is jelenti, hogy az országban működő mindenfajta *hitel vagy befektetés* teljesen egyformán viselkedik: idegen tulajdon, portfólió, mely profitra vár. Így tehát nemcsak az effektív hitelállomány állami (vagy nemzeti) adósság, hanem minden idegen részvénytulajdon is, ami az országban működik.

„Adósság” minden olyan külső tőke, amely a magyar munkából gazdagodik, hiszen ahhoz, hogy „megváltssuk profittartozásunkat”, meg kellene venni...

2.3.1. Külfölditőke-befektetések

Plenter János közgazdász már idézett interjújának – amelyhez hasonló népfelvilágosító, ismeretterjesztő (és mégis közérthető) előadást a tárgyban azóta sem olvastam – nyomdokain haladva *alapos okkal feltételezhető*, hogy a devizatartalék már említett „titokzatos” tartalma döntő hányadában a külfölditőke-befektetéseket, még hozzá azok rendszerváltás óta felhalmozott összegét tartalmazza. Még az is lehet, hogy ez a könyvelési tétel egyfajta „garanciális tartalékot” takar, nem várt politikai események esetére... Arról van szó, hogy a magára valamit is adó külföldi tőke természetesen csupán akkor fektet be Magyarországon, ha állami garanciákat kap a kormánytól. A garanciák arra vonatkozhatnak, hogy *vis major esetén* az állam köteles a befektetésnek megfelelő eredeti devizanemben visszafizetni „tartozását” a külföldi befektetőnek. A befektetett pénzeszeget pedig – legalábbis papíron – „tartalékban tartják” (könyvelik) mindaddig, amíg a befektetés fennáll. *Vis major* lehet pl. a „forradalmi” lázadás, a politikai anarchia, a katonai puccs, a totális államcsőd, „rendszervisszaváltás” vagy visszaállamosítás. Ezen esetekben a befektetés „visszajár”, amire garanciális tartalékot képeznek...

Tekintve – most Orbán Viktornak arra, a már hivatkozott tanulmányomban részletezett „teóriájára” gondolok, amely szerint „elég”, ha évente átlagosan akkora összegű külfölditőke-befektetés áramlik be, amennyi

átlagosan a fizetési mérleg hiánya”–, hogy a fizetési mérleg a rendszerváltás (1990) óta kb. ugyanannyi hiányt halmozott fel, mint amennyi ma a devizatartalék kimutatott összege (23,2 milliárd USD), indirekt módon ez a fentiek igazolása. (Nem lehet véletlen az sem, hogy a devizatartalékokat nem részletezik.)

Ez a halmozott befektetési összeg „profitköteles”, tehát tőkeadósság...

2.3.2. Privatizációs befektetések

Mint mondtam, ismeretlen a privatizációs devizabevételek (1990–2000) halmozott valós összege. Ehhez csak nagyvonalú becslések, következtetés útján juthatunk el. „*A rendszerváltás 12 évének politikai gazdaságtana*” című tanulmányomban is említettem, hogy a kampányszerű privatizáció előtt kb. 60-100 milliárd USD-re volt becsülhető a nemzeti működőtőke összértéke. Ennek a *hivatalosan soha fel nem értékelt* működőtőkének mintegy 80 százaléka került multinacionális tulajdonba 1990 és 2000 között a privatizáció során. Ez a (cca. 64 milliárd USD értékű) vagyon a külföldiek részére történt eladás során átlagosan 20 százalékos áron kelt el, ami azt jelenti, hogy a privatizációs devizabevétel mindösszesen ***szerény 13 milliárd dollárra tehető***. Ez is tőkeadósság, hiszen a vásárolt portfólió *profitkövetelmény szempontjából* ugyanúgy viselkedik, mint a befektetés útján szerzett portfólió, *de* nem ám a megvásárlási (privatizációs) árán számítva, hanem eredeti (64 milliárd USD) értékén! A sikeres alkuból származó haszon ugyanis a tőkés privatizátorok „árfolyamnyeresége” volt, bennünket azonban a portfólió valós értékének tőkeadóssága terhel...

Az elmondottak alapján úgy vélem, hogy ***Magyarország tőkeadóssága*** – amely után tőke-, illetve éves profitgaranciális „kötelezettségünk” áll fenn – ***23+64=87 milliárd dollár***, ami az effektív hiteltartozáson túl jelentkezik.

4. BRUTTÓ ÉS NETTÓ ÁLLAMADÓSSÁG; A NEMZETGAZDASÁG ADÓSSÁGA

Mint az előzőekből világosan láthattuk: *az ún. „nettó államadósság”* atavisztikus szemfényvesztés, amely csak arra szolgál, hogy a mindenkori kormány „megnyugtassa a lelkiismeretét” – *minden rendben van!* –; elterelje a saját és a „nemkívánatos kíváncsiskodók” figyelmét az államadósság valós alakulásáról, valós nagyságáról, ami után a terheket fizetjük...

Ha belegondolunk, azonnal megértjük, miért nincs valóságalapja az állami „hivatalos nettó adósság” számításának! Normális esetben (így van ez a vállalatok, társaságok kettős könyvvitelében is) *a tartozásokkal csakis a követelések vethetők egybe*, vagyis: ha én tartozom (mi tartozunk) valakinek – az *bruttó tartozás*; ha más tartozik nekem (vagy nekünk) – az nekem (vagy nekünk) *bruttó követelés*. A kettő különbségét – ha a tartozásunk a nagyobb! – elnevezhetjük, „*nettó tartozás*”-nak, a bármilyen más módszerrel számított „nettó adósság” elnevezésnek nincs ismeretelméleti alapja...

Tudni kell: manapság már nem jellemző, hogy más országok jelentősebb dollárösszeggel tartoznának Magyarországnak, viszont az 1990-es évek első felében egész más volt a helyzet, a volt szocialista országok egy része az utolsó KGST-évek dollárelszámolásaiból adódóan nagy összegekkel – *százmillió dollárokkal is* – tartozott nekünk. *Az ún. „orosz államadósság”* – amelynek a még mindig több százmillió maradványösszegét hónapokkal ezelőtt értékesítette az Orbán-kormány egy bécsi cég közvetítésével – pl. *1,7 milliárd USA-dollár*ra rúgott. (Az összes bruttó követeléseink kiugró évi, legmagasabb összege is csak néhány milliárd dollárt tett ki, szemben a húsz-egynéhány milliárd dolláros bruttó külső államadóssággal.)

Most vizsgáljuk meg, hogyan is számítja az állam pénzügyi menedzsmentje a „nettó államadósságot”? Úgy, hogy a bruttó külső államadósságból – ami után az összes kamatokat, terheket fizetjük – *levonja a devizatartalékok összegét, amely „devizatartalékok” nyilvántartott tételeit azonban nem hozza nyilvánosságra!* Plenter János konzervatív közgazdász be-

mutatott levezetéséből nagyjából kiderül, miből is állnak a *devizatartalékok*: semmi olyanból, ami okkal-joggal levonható lenne az államadósságból, sőt, sokkal inkább olyan tételekből, amelyek valójában növelik, terhelik azt. De vajon mi lehetett az eredeti elgondolás alapja? Nyilván az, hogy ha valóban „*készpénzes*” *valutatartalékokkal* rendelkezünk, akkor azok összegét levonva „megkapjuk az ún. nettó adósságot”, azt az összeget, amelynek a kifizetésére momentán nem rendelkezünk pénzeszközökkel. Körülbelül így: ha tartozom valakinek mondjuk *tízezer forinttal*, és a zsemben vagy a bankszámlámon van *háromezer forintom*, akkor „a nettó adósságom” *hétezer forint...* Csakhogy „a devizatartalékok” tételei – amint korábban láttuk – egyáltalán nem valuta-készpénztartalékokról szólnak, hanem tartozásokról! Ezért a „nettó” államadósságnak a közvélemény hivatalos tájékoztatására szánt – előbb ismertetett – „eredményei” egyszerűen dezinformációk; csak az olvasók félrevezetésére szolgálnak, ami demokráciában szokatlan...

A valós helyzetről szóló tájékoztatás kizárólag a bruttó külső államadósság kozmetikázatlan közlése lehet, hiszen a büdzsét – és az adókon keresztül a lakosságot – effektíve terhelő kamatköltségeket a bruttó adósság után kell számítani, illetve fizetni.

Amióta az Orbán-kormány néhány évvel ezelőtt ténylegesen megteremtette a *forint konvertibilitását*, és megszűnt a Magyar Nemzeti Bank ún. *devizamonopóliuma*, azóta – mivel a gazdálkodó szervezetek önállóan, az MNB-től függetlenül is vehetnek fel külföldi hiteleket – a külső államadósság *két részre* bomlik: az állam és a gazdálkodó szervezetek külön adósságára; s a kettő együtt teszi ki **a nemzetgazdaság teljes adósságállományát**.

A bruttó külső államadósság összege 2002. január 19-én 24,9 milliárd USD, a magyar nemzetgazdaság teljes külső adóssága pedig 32,7 milliárd USD volt a Magyar Nemzet c. napilap közlése szerint.

2.5. AZ ADÓSSÁG NÖVEKEDÉSÉNEK OKAI ÉS TRENDJE

Az eddig elmondottak alapján megállapíthatjuk, hogy a magyar állam, illetve a magyar nemzetgazdaság összesített adóssága *belső és külső, effektív és látens, készpénzes és ún. tőkeadósságból* áll, az alábbiak szerint:

- az állam belső adóssága (USD-ben kifejezve) = 32,5 milliárd USD;
- az állam külső adóssága (USD-ben kifejezve) = 24,9 milliárd USD;
- a gazdálkodó szervezetek adóssága (USD) = 7,8 milliárd USD;
- „befektetések” devizatartaléka (USD) = 23,2 milliárd USD;
- külföldi tőketulajdon („tőkeadósság”, USD) = 64,0 milliárd USD,

ami mindösszesen 65,2 milliárd USD készpénzadósságnak, illetve 87,2 milliárd USD becsült, „tőke”-adósságnak felel meg.

Az adósság halmozódó növekedésének *eredeti oka a kamatos kamattal történő visszafizetési mechanizmusban*, a rendszerváltás előtt visszafizet-hetetlenül felduzzadt, eredeti adósságban (20,5 milliárd USD) rejlik.

Az okokat ennél részletesebben „*A rendszerváltás 12 évének politikai gazdaságtana*” című tanulmányomban elemeztem. A növekedés trendjét a számok beszédesen szemléltetik. Ehhez még csak annyit lehet hozzátenni, hogy 1 USD kitermelése ma *több mint háromszor annyi* forintba kerül, mint az eredeti, 20,5 milliárd USD-adósság „keletkezésének” időpont-jában, vagyis 1990-ben, a gazdasági és politikai rendszerváltás előtt... Vegyük hozzá ehhez még azt, hogy Magyarország gazdasági teljesítménye az elmúlt 12 év „kapitalista fejlődése” során *éppen csak hogy újra elérte az 1989-es, a rendszerváltás előtti utolsó évi egy főre jutó GDP-t, valamint életszínvonalat*, fejlődési vonatkozásban tehát nem történt szinte „semmi” („pénz az ablakban” – mondják erre a kártyában), ámde a nemzetgazdaság mindeközben reménytelenül eladósodott: 1990-ben még 20,5 milliárd USD készpénzadósságunk állt szemben a 60-100 milliárd USD-re becsült összértékű működőtőkénkkel; 2002-re mindez „megfordult”, 15-20 milliárd USD maradék saját tőkevagyon áll szemben 65,2 milliárd USD készpénzadóssággal, illetve 87,2 milliárd USD „becsült” tőkeadóssággal...

Érdemes volt?!